SD 08A: Il-Kwadri tal-Wegħdi

Ħożż sing taħt kull żball ortografiku u fuqu ikteb il-verżjoni t-tajba bl-aħmar.

Mhemmx għalfejn wieħed jgħid ħafna dwar ir-rabta bejn il-kwadri tal-wegħdi u l-graffiti marittimi. It-tnejn juru li l-bniedem, meta jkun f'xi qagħda kerha, jdur lejn Alla biex igħinu. Jekk kwadru forsi kien iqum xi ftit tal-flus biex tordnah, graffit seta' jsir bla ebda ħlas ta' xejn. Jekk f'Tal-Ħerba tara ħafna kwadri tal-wegħdi ma tarax graffiti mal-ħitan tagħha, iżda dan minħabba bosta raġunijiet. Nafu li l-faċċata nbidlet u l-ħitan huma mbajdin sewwa; jekk kien hemm xi graffiti għebu għal kollox. Ħaż-Żabbar issib bosta kwadri tal-wegħdi, iżda ftit li xejn graffiti mal-knisja; ħafna nqerdu tul iż-żminijiet. Dan nistgħu ngħiduh ukoll għas-Santwarju tal-Mellieħa. Hemm issib kollezzjoni kbira ta' kwadri tal-wegħdi iżda l-ftit graffiti li baqa' bilkemm jintagħrfu.

Dan l-istudju dwar il-kwadri *ex-voto* marittimi Maltin hu frott ta' iżjed minn erbgħin sena ta' riċerka, ġiri 'l hawn u 'l hinn u ġbid ta' ritratti bla għadd. Minn jaf kemm sibt min ilumni għax bħal li kieku kont qed naħli ż-żmien fi studju bħal dan. Tħalli barra lil Mons. Zarb, li kien l-ewwel wieħed li wera nteress fil-kwadri *ex-voto,* tista' tgħid li ma kienx hawn min japrezza s-siwi ta' dawn il-kwadri. Meta wieħed jifli l-paġni ta' dan ix-xogħol ikun jista' jifhem li biex sar kelli nżur, u xi drabi iżjed minn darba waħda, il-knejjes mill-Mellieħa sa Wied il-Għajn u Għawdex kollu magħhom.

Sibt li l-aħjar mod biex tistudja l-kwadri *ex-voto* hu li tuża s-slajds tal-kulur u tiġbed ir-ritratti fid-dawl tax-xemx. Meta tipproġetta s-slajds tinduna kemm ikun hemm rqaqat fil-kwadri li mhux ħafif tarhom b'għajnejk u wisq inqas meta xi kwadri

jkunu mdendlin fil-għoli ħafna u f'xi post imdallam. Oħroġ il-għaġeb, kull darba li tipproġetta slajds tal-kulur tal-kwadri ibqgħa żgur li tara xi dettal li ma tkunx rajt qabel. F'xi dubji kelli nerġa' mmur fl-istess santwarji kemm il-darba u ma stajt nistaqsi lil ħadd billi s-suġġett hu xi ftit maqtugħ għalih waħdu. Kelli triq quddiemi li minnha kien għadu m'għaddha ħadd, b'mod speċjali f'dik li hi l-interpretazzjoni ta' ġrajjiet u mriekeb li jkunu spjegati b'xi skrizzjoni. Hawn tidħol l-esperjenza twila li ksibt matul is-snin dwar l-imriekeb ta' Malta.

Kelli x-xorti li meta nkiteb forsi l-aħjar xogħol dwar il-kwadri tal-wegħdi marittimi Maltin minn Prins kont imdaħħal sewwa fis-suġġett billi l-awtur ħa bosta tagħrif siewi mis-slajds tiegħi. Fid-diskussjonijiet bejnietna tgħallimt nagħti każ ta' kollox u nidħol f'moħħ id-donaturi tal-wegħdi. Billi Prins kien antropologu, ħa triq xi ftit 'il-bogħod minn dak li kelli f'moħħi. Ir-riflessjonijiet tiegħu jirriflettu l-karriera twila li kellu fil-qasam speċjali tiegħu. Qablu nsibu lil Mons. Zarb li kien l-ewwel wieħed li ġabar b'mod prattiku l-wegħdi tas-Santwarju ta' Ħaż-Żabbar. Illum il-kitba tiegħu għandha bżonn xi ftit irtokk, iżda hu jibqalu l-mertu li ħa ħsieb il-kwadri tal-wegħdi, irrestawrahom u ta xi tagħrif dwar kull wieħed minnhom. Dan l-aħħar deher ktieb dwar is-Santwarju Tal-Ħerba ta' Birkirkara u fih tara taqsima sabiħa dwar il-kwadri marittimi. Kisic, id-direttriċi tal-Mużew Marittimu ta' Dubrovnik, ippublikat fi ktieb għalih il-wegħdi ta' l-Adrijatiku u fih hemm sezzjoni dwar il-kwadri mxerdin f'Malta li juru mriekeb ta' Ragusa. Dan wara li għażilt is-slajds u bgħattomlha biex jidhru fil-ktieb tagħha. Dehru wkoll xi artikli minn Pawlu Cassar u Mario Buhagiar kif ukoll minn Madame Galley iżda din tispeċjalizza fil-kwadri tal-wegħdi li juru każijiet ta' mard u ta' twelid tat-trabi. Ikun tassew interessanti li kieku wieħed jista' jifli xi teżijiet li dehru fi żmienna; naf li waħda minnhom tiġbor fiha, fost suġġetti oħra,

l-kwadri wegħdi tal-Madonna tal-Ħniena tal-Qrendi. Hemm oħra li tistudja l-lat artistiku tal-wegħdi. Barra dawn kelli l-okkażjoni nippubblika xi artikli tiegħi u wieħed minnhom ktibtu mal-ħabib tiegħi r-Reverendu Andrew Cuschieri. Ma rridx ninsa' nsemmi li fl-1949 Vincenzo Bonello kiteb dwar xi kwadri *ex-voto* li daħħal f'wirja tal-arti ta' dik is-sena.

Jekk f'Malta dehru ftit kitbiet dwar il-kwadri tal-wegħdi marittimi Maltin, fil-pajjiżi ta' madwar il-Mediterran ma nistgħux ngħidu li dehret xi biblijografija kbira ħafna. Ftit snin ilu l-Franċiżi, u warajhom it-Taljani, taw spinta lil studju bħal dan u għalhekk wieħed jista' iqabbel il-mod ta' riċerka li wieħed għandu jaqbad. Irrid ngħid li llum l-istudju tal-kwadri *ex-voto* mexa sew 'il quddiem u dan ix-xogħol bil-Malti għandu jagħti spinta għal aktar xogħolijiet speċjalizzati ta' kull knisja li fiha hemm għadd ġmielu minnhom.

Għalkemm dan l-istudju jagħti ħarsa lejn aktar minn 500 kwadru tal-wegħdi, b'danakollu jista' jkun li għad baqa' xi waħdiet li ma rnexxielix inkun naf bihom. Ma nistax ngħid li żort il-knejjes kollha tal-gżejjer tagħna u għalhekk jista' 'l quddiem joħroġ xi wieħed ġdid. Hemm il-possibbiltà wkoll li xi wħud minnhom issibhom f'kollezzjonijiet privati u dawk mhux ħafif li ssir taf bihom jekk għallinqas sidhom ma jgħidlekx bihom. Jista' jagħti l-każ ukoll li xi waħdiet, forsi sħaħ jew imkissrin, li twarrbu minħabba l-kundizzjoni fqira tagħhom, għadhom imwarrbin f'xi bankun jew kaxxarizz u ma tistax tkun taf bihom jekk ma jgħidhulekx bihom. Għalkemm ma nistax ngħid li dort il-knejjes kollha, b'danakollu staqsejt lil bosta ħbieb u prokuraturi jekk jafux b'xi kwadri *ex-voto* li jistgħu jinsabu fl-irħula tagħhom.

Hu minnu li ż-żmien ibiddel kollox. Illum inġieb quddiem għajnejja ċerti kwadri tal-wegħdi li kienu jġibhulek ħniena meta tarhom, b'xiber trab u qtar tax-xemgħa

fuqhom, imkissrin jew xpakkati, bin-nigrufun fuqhom u xi drabi miksijin bl-għanqbut, imdendlin fid-dlam u minsijjin minn kulħadd - ħadd ma kien jagħti kashom. Illum mhux hekk. Ara issa li ħarġu xi artikli dwarhom, ittellgħu xi wirjiet tagħhom ’l hawn u ’l hinn u kiber it-tagħrif dwarhom, illum igawdu ċertu rispett, u m’għadhomx meqjusin bħala oġġetti m’hux ta’ min jati kashom.

Ix-xewqa tiegħi minn dejjem kienet li ma’ kull wirja tal-kwadri *ex-voto* li ssir jittieħed rittratt ta’ kull wieħed minnhom biex biż-żmien jinħoloq katalgu jew inventarju nazzjonali tagħhom. Xtaqt kieku li ma’ dan ix-xogħol wieħed isib ir-ritratti kollha tal-wegħdi *ex-voto,* iżda ma kienx possibbli minħabba l-ispejjes tal-produzzjoni tal-ktieb u biex jinżamm il-format ta’ din is-serje Kullana Kulturali. Is-slajds tal-kulur tiegħi, li mhux kollha huma ta’ ċertu livell aċċettabbli, jiffurmaw katalgu mhux uffiċċjali iżda sa ċertu pont hu l-uniku inventarju tal-kwadri kollha tal-wegħdi marittimi Maltin.

(Adattata mill-ktieb *Il-kwadri ex-voto marittimi Maltin,* ta’ Joseph Muscat, Malta 2003)